Sámediggi
Sámedigge
Saemiedigkie
Sametinget

LÄGESRAPPORT:
De samiska språken i Sverige 2014

© Samiskt språkcentrum, Sametinget i Sverige 2015.

Omslagsbild: Samiskt språkcentrum och Sametingets språknämnd på väg till det seminarium som de tillsammans arrangerade för riksdagsledamöter i Riksdagshuset i juni 2014. Foto: Ingegerd Vannar.

Innehåll

Innehåll

Förord ... 5
Slutsatser ... 6
Inledning ... 7

Unescos kriterier:

1. I vilken grad språket förs över till nästa generation ... 8
Mentorprogram ... 8
Institutet för språk och folkminnen ... 8
Sámás mujnna ... 9
Språkpris Gollegiella ... 9
2 och 3. Antalet talare och andelen talare ... 10
4. I vilka domäner och i vilken utsträckning språket används ... 10
Mötesplatser ... 10
Språkcentrum också inom nord- och lulesamiska språkområden ... 11
Språkkonferenser ... 11
Språkspärr ... 11
5. I vilken grad språket används inom nya domäner ... 12
Språkteknologi ... 12
Utbildningsradion (UR) ... 12
Bamse ... 12
SVT – NRK, utbyte av samiska program? ... 12
6. Vilka förutsättningar för språkundervisning som finns ... 13
Förskolan ... 14
Revitalisering genom starka utbildningsmodeller ... 14
Sameskolstyrelsen ... 16
Samiska på universitet ... 16
Umeå universitets ämneslärarutbildning 4-9 och gymnasiet ... 17
Utökad utbildningssatsning för lärare i samiska ... 18
Distans-/fjärrundervisning ... 18
Bidrag till korttidsstudier ... 19
Skolinspektionen ... 19
Skolverket ... 19
Stipendier för högre utbildning och forskning, utblick Norge ... 20

7. Språkets status och i vilken grad språket har lagligt skydd ... 20
FN:s urfolksvärldskonferens ... 20
Ortnamn på samiska ... 21
Sametingets språknämnd ... 21
Riksdagsseminarium, Stockholm ... 21
Diskrimineringsombudsmannens uppdrag om diskriminering ... 21
8. Hur gruppens egna attityder är till det egna språket ... 22
Musik ... 22
Film ... 23
Litteratur ... 23
Umeå Kulturhuvudstad 2014 ... 23
Kulturrådets rapport ... 24
Sáminuorra ... 24
Samisk konfirmation, Burträsk ... 25
9. Vilket språkmaterial det finns för språket ... 25
Sámi Giellagáldu, gemensamt forsknings- och resurscenter för samiska ... 25
Sametingets språkparlör ... 26

Slutord ... 26

Förord

Samiskt språkcentrum har i uppdrag att lämna en lägesrapport om situationen för de samiska språken i Sverige 2014. I våra styrdokument anges att språkcentrums arbete ska utgå från samernas behov av revitaliseringsinsatser. Språkcentrum ska samråda med andra samiska institutioner och organisationer för att samordna, komplettera och effektivisera arbetet med att revitalisera det samiska språket. Utvecklingsinsatser som utarbetas ska dokumenteras och kunskap om dessa ska spridas.

I denna årliga lägesrapport delger vi erfarenheter och kunskap kring de samiska språken. Årets lägesrapport är inte så omfattande som tidigare år eftersom vi även utarbetar en förstudie kring de samiska språkens utveckling. Detta görs tillsammans med *Institutionen för språkstudier* vid Umeå universitet och i dialog med *Institutet för språk och folkminnen*.

Världen präglas av språklig mångfald. Vårt gemensamma kulturarv är en rikedom som är till nytta och glädje för hela samhället. De samiska språken, modersmålen som finns och används, har många värdefulla ord och benämningar som fortsätter att bära *árbediehtu* - den samiska traditionella kunskapen - som också återspeglas i det moderna samhället och är berikande för Sverige.

Marie Louise Allas

Sametinget

Avdelningschef kultur, språk och information

Ingegerd Vannar/Sylvia Sparrock

Samiskt språkcentrum

Arbetsledare

Slutsatser

Samiskt språkcentrum konstaterar att revitaliseringen av det samiska språket i skola och förskola prioriteras och tillfredsställs i liten omfattning i Sveriges kommuner. Samiska barn och ungdomar som erhåller samiska hela utbildningsvägen från förskola till universitet är inte många. Vilken nivå på sina samiska språkkunskaper har kommande generation i ryggsäcken när de lämnar de offentliga utbildningsinstitutionerna? I Sametingets handlingsprogram för utbildningspolitik[1] (Sametinget 2012) är ambitionsnivån att samiska språket ska vara undervisningsspråk inom alla nivåer. Vilken är lagstiftarens syfte och ambition?

Språkcentrums arbete ska utgå från samernas behov av revitaliseringsinsatser, men eftersom kommunernas verksamheter i förskolor och skolor inte ingår i Språkcentrums (Sametingets) uppdrag är vi hänvisade att möta barn och ungdomar på deras fritid, i konkurrens med allt annat spännande som erbjuds i vårt moderna samhälle. Språkcentrums bedömning är att det under rådande omständigheter inte finns förutsättningar till effektiv språklig revitalisering.

Vi har i tidigare rapporter beskrivit revitaliseringsmodeller som fungerar för att minska hotet mot minoritetsspråk i andra länder, modeller som används i Wales, Skottland och Israel. I vår lägesrapport 2012[2] nämner vi att en större andel barn än föräldrar nu kan walesiska tack vare starka språkmodeller, så kallad "full immersion". I Sverige används fortfarande svaga språkmodeller, delvis på grund av att skollagstiftningen inte harmoniserar med intentionerna i lagen (2009:724) om nationella minoriteter och minoritetsspråk att revitalisera samiska som ett urfolksspråk. Lagtextens skrivning i § 17 i lagen (2009:724) om nationella minoriteter och minoritetsspråk ger barn i förvaltningskommuner rätt till förskola där "*hela eller delar av*" verksamheten sker på samiska. En otydlig lagtext och vag ambitionsnivå från majoritetssamhället bidrar till att samiska barn och föräldrars ambitioner att revitalisera det samiska språket inte möts.

Sverige behöver liksom Norge öka antalet samisktalande med högre utbildning. Vi föreslår att Sametinget tillsammans med regioner och kommuner på svensk sida erbjuder stipendier motsvarande heltidslön, för lärare samt vård- och omsorgspersonal som förstärker studerar och/eller forskar inom samiska. Detta görs på norsk sida. Vi ser det som angeläget att förvaltningskommunerna, nu efter fem år med lagen, uppmanas, tillåts och uppmuntras att hitta nya, kreativa metoder att rekrytera och vidareutbilda samisktalande personal i kommunal verksamhet.

Organisatoriska åtgärder som snabbt och långsiktigt skulle ge effekt för samiskans revitalisering är:

- fortsatt ekonomiskt stöd till samnordiskt språk- och resurscenter *Giellagáldu*
- språkcentrum på nord- och lulesamiskt språkområde
- unga samiska vägvisare som informerar i skolor
- en övergång från språkarbete via projekt till ordinarie verksamhet

I förstudien föreslås en kartläggning av de samiska språken. Den kommer att bidra till ökad kunskap hos majoritetssamhället om samiskans situation och bli ett mycket viktigt instrument i processen för att göra eventuella strukturella förändringar. En strukturell kontinuitet kommer att skapa fler samiska första- och andraspråkstalare samt språkmiljöer där det samiska språket återigen kommuniceras naturligt. Vi kan konstatera att de samiska språken engagerar och språkanvändarnas intresse och behov ökar. Även om insatserna är små så går det framåt, om än med ripsteg. En hel del åtgärder behövs innan det samiska språket flyger naturligt.

[1] http://www.sametinget.se/51857?file_id=1 Samisk utbildningspolitik, handlingsprogram
[2] www.sametinget.se/54352 Lägesrapport De samiska språken 2012

Inledning

Sametinget har enligt sametingslagen (1992:1 433) 2 kap. till uppgift att fastställa mål och leda det samiska språkarbetet. De politiskt fastställda målen för det samiska språkarbetet är:

1. Alla samer ska kunna tala, läsa och skriva samiska.
2. De samiska språken ska vara levande språk som används och värdesätts i samhället.
3. Alla samer ska ha tillgång till och ska kunna använda samiska inom alla samhällsområden, framförallt i det traditionella samiska området, och ska få lagenlig service på samiska av förvaltningsmyndigheter och domstolar.
4. De samiska språken ska vara synliga i samhället.

Samiska språket är ett officiellt urfolksspråk och ett minoritetsspråk. Målet med den svenska minoritetspolitiken är bland annat att ge skydd för samerna, stärka samernas möjligheter till inflytande och stödja samernas språk så att de bevaras och utvecklas. Samiskt språkcentrum vill understryka att de samiska språken inte har något hemland utan är beroende av att de nordiska länderna tar ett särskilt ansvar för en jämlik status och utvecklingsmöjligheter för de samiska språken.

Samiskt språkcentrum har sett att vår årliga lägesrapport fyller flera syften. Den rapporterar om situationen för de samiska språken och inspirerar förvaltningskommunerna och hjälper dem i deras arbete med handlingsplaner. På Umeå universitets kurs ”Språklig kommunikation”, som ingår i kandidatprogrammet i språk, har studenterna fått skriva en språkbiografi där lägesrapporten från i fjol var en del av kurslitteraturen. Även media visar intresse för våra rapporter.

Samiska utbildningsfrågor är ett återkommande ämne i lägesrapporterna och får ett stort utrymme även i år. De samiska språken är helt beroende av utbildningssystemet eftersom det på de flesta håll saknas mötesplatser och naturliga språkmiljöer utanför hemmen.

Liksom i fjolårets rapport följer vi Unescos nio kriterier för hotade språk[3]. Kriterierna är på svenska, enligt utredningen “Att återta mitt språk” (SOU 2006:19):

1. I vilken grad språket förs över till nästa generation,
2. antalet talare,
3. andel talare inom hela populationen,
4. i vilka domäner och i vilken utsträckning språket används,
5. i vilken grad språket används i nya domäner,
6. vilka förutsättningar för språkundervisning som finns,
7. språkets status och i vilken grad språket har lagligt skydd i samhället,
8. hur gruppens egna attityder är till det egna språket,
9. samt vilket språkmaterial det finns för språket, t.ex. grammatik och ordböcker.

[3] Language Vitality and Endangerment, www.unesco.org/culture/ich/doc/src/00120-EN.pd

1. I vilken grad språket förs över till nästa generation

På vissa platser i Sápmi sker språköverföringen naturligt mellan generationerna men på andra platser är den obefintlig. Det räcker inte med att språket talas i hemmet utan det måste återerövras inom fler domäner. Det finns en frustation hos dagens föräldrageneration att inte ha tillräckliga samiska språkkunskaper för en naturlig överföring till sina barn. Skolan och förskolans roll blir ännu viktigare för överföringen och bevarandet av de samiska språken.

Mentorprogram

Samiskt språkcentrum har under 2014 i samarbete med den umesamiska föreningen *Álgguogåhtie* drivit det umesamiska mentorprogrammet *Báhkadijjá*. Programmet är en vidareutveckling av det sydsamiska mentorprogrammet *Bïhkedäjja* som genomfördes under ett års tid. De umesamiska talarna är få och bor långt ifrån varandra. En av de största utmaningarna för dagens föräldra-generation är att kombinera arbete, vardagsliv och deltagandet i mentorprogram.

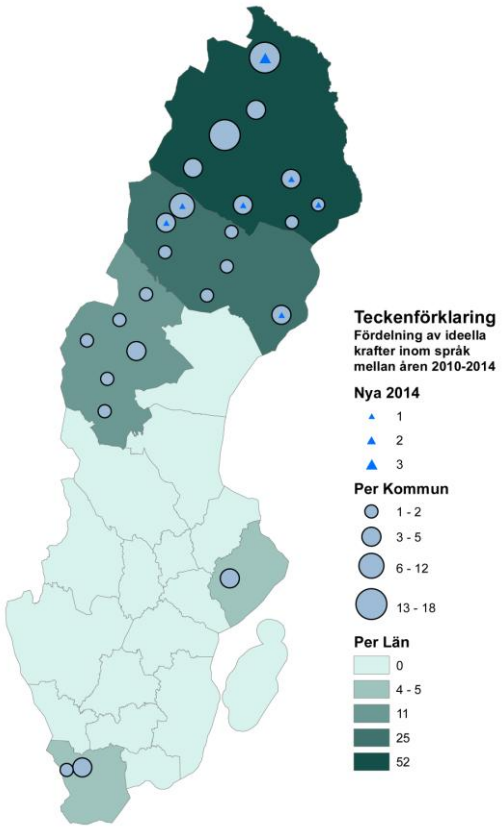
Bild 1. Första träffen för det umesamiska mentorprogrammet i Ammarnäs i augusti 2014.

Institutet för språk och folkminnen

Som i tidigare lägesrapporter lyfter vi fram de ideella krafterna i Sápmi genom att redovisa vilka som har sökt bidrag från *Institutet för språk och folkminnen* (ISOF). Under 2014 minskade antalet ansökningar med 29 % jämfört med 2013. Utifrån 2014 års ansökningar ser vi också att de som sökt projektbidrag endast kommer från Västerbottens och Norrbottens län (se figur 2). Positivt är att det kom in en ansökan från Luleå-Boden sameförening. Luleå och Boden är ännu inte samiska förvaltningskommuner så denna ansökan visar att det finns behov. Det har tillkommit få nya sökande jämfört med tidigare år. Det är i stort sett samma föreningar som har sökt bidrag. En anledning till minskningen kan vara att dessa projekt till stor del drivs på fritiden av förvärvsarbetande människor.

Vi tycker att minskningen är oroväckande, dels på grund av själva minskningen och dels för att nya aktörer inte tillkommer. Det kan vara dags att komplettera det lokala och ideella arbetet med fler språkcentrum som kan arbeta med språklig revitalisering med ett mer långsiktigt perspektiv och fungera som naturliga mötesplatser. Erfarenheter från Norge visar vilken betydelse språkcentrens lokalisering har för lokalsamhället. De bidrar till att stärka kompetensen i språk och kultur, bidrar till

att skapa språkarenor och verkar identitetsskapande för den samiska befolkningen i verksamhetsområdet.

Figur 1. Beviljade ansökningar för samiska språkprojekt från ISOF åren 2010-2014.

Sámás mujnna

Norska Sametinget hade under 2014 en språkkampanj som hette *Sámás mujnna* (Snakk samisk te' mæ) med egen rap[4], parlör, klistermärken, armband och stor aktivitet på sociala medier. Språkkampanjen riktades mot barn och ungdomar och syftet var att skapa engagemang bland dem med förhoppning att de blir inspirerade och vill gå vidare med språkstudier i samiska. En liknande språkkampanj vore önskvärd även på svensk sida med Samiskt språkcentrum som initiativtagare.

Språkpris Gollegiella

Gollegiella, nordiskt samiskt språkpris, har instiftats av ministrarna för samiska frågor och sametingspresidenterna i Norge, Sverige och Finland. Språkpriset ska medverka till att främja, utveckla och bevara det samiska språket i Norge, Sverige, Finland och Ryssland. I år delades det ut för sjätte gången och delades mellan Kerttu Vuolab, Seija Sivertsen och Mikael Svonni.

Mikael Svonni kommer från svensk sida och erhöll priset för sitt långvariga arbete för det nordsamiska språket i Sverige. Efter studier i samiska skrev han sin avhandling om hur samiska skolbarn behärskar samiska och disputerade i Umeå 1993. Sedan 2008 arbetar Mikael Svonni som professor i samisk språkvetenskap vid Universitetet i Tromsö.

[4] https://www.youtube.com/watch?v=dMbWDL5sRjg

2 och 3. Antalet talare och andelen talare

Talare är den absolut viktigaste resursen när man är i en process av revitalisering. Ett språk dör ut när talarna slutar att använda det, beskriver Leanne Hinton i *The green book of language revitalization in practice*[5]. Den största anledningen till att ett språk tystnar är att domäner där språket kan vara användbart saknas. I Samiskt språkcentrums lägesrapport från 2013 betonas behovet av tillförlitlig, aktuell statistik över användningen och utvecklingen av samiska språk. Regeringen beviljade därefter Sametinget medel att genomföra en förstudie som undersöker möjligheterna att finna mätmetoder för det samiska språkets utveckling. I arbetet ingår att genomföra en mindre undersökning med fokus på samiska barns och ungdomars språkanvändning. Förstudien genomförs av Samiskt språkcentrum och *Institutionen för språkstudier* vid Umeå universitet i dialog med *Institutet för språk och folkminnen*. Förstudien överlämnas i mars 2015.

4. I vilka domäner och i vilken utsträckning språket används

En av de största utmaningarna för de samiska språkens revitalisering är att språken i princip är osynliga utanför hemmet. Utanför dörren översköljs man av det svenska språket. Mötesplatser som är förknippade med dagens samiska vardag skulle i den bästa av världar innebära en kombination av traditionellt och modernt levnadssätt, från renskötsel till hockeyträning. I det har samhället ett stort ansvar i skapandet av mötesplatser och synliggörande av språken. Förvaltningskommunen i Snåsa, Norge, utger till exempel den lokala tidningen Snåsningen som kommer ut en gång i veckan. Den har som målsättning att ha minst en sida i tidningen med redaktionellt material på sydsamiska[6]. Det är angeläget att synliggöra det samiska språket även på "icke-samiska" arenor. I boken *Ska vi tala finska* finns följande citat som uppmanar till engagemang kring språkrevitalisering: "Att stärka finskans ställning och kunskaperna i finska är en så stor uppgift att vi behöver hjälp från alla, även från dem som inte själva talar finska" (Leena Huss, professor i finska, Hugo Valentin-centrum, Uppsala universitet). Även om citatet gäller finska så kan man enkelt överföra detta till de samiska språken.

Mötesplatser

I samarbete med sameföreningen *Vadtejen Saemiej Sijte* och Tärna församling/Svenska Kyrkan deltar Språkcentrum i projektet *Tjåahkoesijjie* (samlingsplats). Projektet är ett resultat av tidigare projekt "Revitalisering mot alla odds – sydsamiska i Sverige"[7] (2013). *Tjåhkoesijjie* är träffar varje vecka för att tala, lyssna, och lära sig samiska.

Tráhppie, Umeå sameförenings lokal, är en annan viktig mötesplats. Under Kulturhuvudstadsåret hade föreningen fler aktiviteter. Många känner sig som hemma här, äntligen är det samiska norm: "Vi berättar för varandra hur vi har levt som barn och som vuxna, vilka traditioner vi har, jämför levnadssätt, ord och uttryck" (Aina Nilsson, en av de som deltar ofta på Tráhppies träffar).[8]

Vi berättar för varandra hur vi har levt som barn och som vuxna, vilka traditioner vi har, jämför levnadssätt, ord och uttryck.

Samiskt språkcentrum har kännedom om att även samiska samordnare inom kommunerna initierar och arrangerar liknande träffar som är mycket uppskattade.

[5] Hinton, Leanne. 2008. The green book of language revitalization in practice
[6] http://www.snasningen.no/snasa/Srsamisk.html
[7] http://www.mynewsdesk.com/se/sametinget/pressreleases/seminarium-och-bok-om-hur-den-samiska-revitaliseringen-kan-gaa-vidare-931277
[8] http://sverigesradio.se/sida/artikel.aspx?programid=2327&artikel=6090265

Samiska samordnare inom förvaltningskommunerna är en bidragande framgångsfaktor för språklig revitalisering. Samordnarna tillgodoser effektivt en del av de språkliga och kulturella behov som samer i lokalsamhället framför. I närliggande förvaltningskommuner går samordnarna dessutom samman för att effektivisera och synliggöra insatserna ytterligare.

Språkcentrum också inom nord- och lulesamiska språkområden

Sametinget har flera gånger, senast på plenum i Sundsvall i februari 2015, påtalat behovet av fler språkcentrum inom det lulesamiska och nordsamiska språkområdet. Detta för att förstärka det samiska språkarbetet.

Språkkonferenser

Vår målsättning är att årligen anordna mötesplatser för de samiska språken. Under 2014 var den nordsamiska språkkonferensen prioriterad och mindre språkkonferenser hölls inom de andra språkområdena, med inriktning på översättning och normering.

På den nordsamiska språkkonferensen i Giron/Kiruna deltog 43 personer, 37 kvinnor och sex män. Föreläsningarna handlade om språkaktivism, språkspärrar och om valet att prata samiska. En stor del av konferensen ägnades också åt workshops för att uppmuntra och utbyta erfarenheter, lära av varandra, om ungdomar och språk, språkbad i skolan, språk och slöjd samt språkaktivism. Konferensens fokus var på nordsamiskans språksituation på svensk sida av Sápmi och professor Mikael Svonni föreläste.

Det viktigaste är att vi fortsätter att skapa arenor där samiskan är given.

Till det lulesamiska språkmötet i Jåhkåmåhkke kom tio deltagare, nio kvinnor och en man. Aktiviteten var i samverkan med Sametingets samnordiska språkprojekt *Giellagáldu.* Den umesamiska konferensen ägnades åt inventering av umesamiskt material. Den hade 18 deltagare, elva kvinnor och sju män, och den umesamiska föreningen *Álgguogåhtie* var medarrangör. På den sydsamiska konferensen erhöll deltagarna, 24 kvinnor och tre män, kunskap om lärverktyget språkpennan ”Pen pal” och nyordsbildning vid översättningar.

> “Det var många unga människor som är intresserade av samiska språket. Bra diskussioner med olika frågeställningar. Det viktigaste är att vi fortsätter att skapa arenor där samiskan är given.
>
> Hur man översätter. Jättebra. Hela träffen var inspirerande och motiverande. Man åker hem fylld av energi. Mycket skönt att höra samiska under konferensen.”
>
> (Citat från språkkonferensens utvärderingar)

Språkspärr

Samiskt Språkcentrum har publicerat en kortversion av boken *Jag tar tillbaka mitt språk - Mov gïele bååstede vaaltam* av Jane Juuso. Nio föreläsningstillfällen har genomförts från Kiruna till Örnsköldsvik, om språkspärr, alltså att inte våga använda sina passiva språkkunskaper.

5. I vilken grad språket används inom nya domäner

När språk är på väg att försvinna är det känt att den sista domänen som är kvar är hemmet och familjen. Vid en revitaliseringsprocess förstärkts oftast inte den domänen först utan det sker i det offentliga rummet[9]. En viktig faktor för att mäta revitalisering är att se om språket används i nya domäner. För samiskans del tillkommer nya domäner och digitala domäner.

Språkteknologi

Giellatekno, Tromsö universitet, har lanserat ett tangentbord för smartphones för de samiska språken[10], ett viktigt komplement som underlättar kommunicerande på samiska via mobil. Under 2014 gav Samiskt språkcentrum ut digitalappen "Sametingets ordböcker" som gör webbordbokens ordlistor tillgängliga i telefoner och surfplattor. Appen tillåter sökningar på både samiska och svenska. Ordboken innehåller för närvarande sydsamiska och lulesamiska ord. Appen går att använda off-line (utan internetuppkoppling). Ordboken uppdateras kontinuerligt. Statistik från AppStore (iOS) och Google (Android) visar på cirka tusen nedladdningar under året.

Det finns endast ett fåtal digitalappar på samiska för små barn. Språkcentrum har under 2014 påbörjat arbetet med att framställa översättningar på nord-, lule- och sydsamiska av en redan befintlig barnboksapp, "Knacka på!".

Språkpennan *Pen pal* är ett pedagogiskt lärverktyg som underlättar språkinlärning för målgrupp förskola och skola samt fungerar som språkstöd inom äldreomsorg. Pen pal en kombinerad mp3-spelare, scanner och mikrofon. Språkpennan kan läsa upp ljudfiler från böcker och planscher, på de språk man har programmerat den för. Barnen kan lyssna till inlästa sånger, böcker, enskilt eller i grupp. Vi har medverkat på introduktionsträffar för Pen pal på flera orter. Vi har för avsikt att inför kommande år utveckla material till pennan.

Vilken häftig grej!
Otroliga möjligheter!
Bra språkverktyg!

Utbildningsradion (UR)

UR har en strategisk roll, ett utbildningsuppdrag att stärka kunskap och utbildning inom public service. Idag erbjuder UR 22 radio- och tv-program med lulesamiskt tal, 32 på nordsamiska och fyra produktioner på sydsamiska på ur.se. Samiskt språkcentrum har påbörjat produktionen *Tjågkoe* på sydsamiska. Samiskt Språkcentrum deltog i UR:s dialogmöte med andra nationella minoriteter. Mötet hade temat "Hur ska UR öka kunskapen om nationella minoriteter, kultur, identitet och språk?"

Bamse

Norska Sametinget fattade våren 2014 beslut om att fortsätta finansiera utgivningen av Bamse på samiska[11]. I den svenska versionen av Bamse dyker numera också samiska traditionella berättelser upp, bland annat om den store, men lättlurade Stallo. Bamse på samiska uppskattas även av svenska barnfamiljer.

> Barnen har bamsetema på förskolan så det passar bra att de får höra serien också på samiska. Barnen tycker det är roligt! För mig går det fortare att läsa eftersom jag inte behöver direktöversätta. Nu tappar de inte intresset." (Anne Laila Buljo Åhrén, trebarnsmamma i Fagerdal, Strömsunds kommun)

SVT – NRK, utbyte av samiska program?

Under 2014 publicerade "NRK Super" det första sydsamiska barnprogrammet *Laara & Leisa*[12] där en av huvudrollsinnehavarna kommer från sydsamiskt område på svensk sida. För de samiska barnens

[9] King, Kendall A. 2001. Language Revitalization Processes and Prospects.
[10] http://divvun.no/keyboards/index.html
[11] http://www.e-skuvla.no/?portfolio=bamse
[12] http://www.nrk.no/sapmi/sorsamisk-manaid-tv-serie-premiere-1.11531963

och samiska språkets bästa skulle det vara mycket önskvärt att NRK:s samiska program gick att se på svensk sida, via webben. Gränsöverskridande överenskommelse och nordiskt samarbete är också en vision i Sametingets antagna mediepolitiska handlingsprogram[13].

På den nordsamiska språkkonferensen lanserades ett förslag om en underhållningssida på samiska som kan främja språkanvändningen bland barn och ungdomar, ett Netflix på samiska, Samiflix[14]! I USA finns en samlingssida med filmer, tv-serier och dokumentärer med urfolksfokus, Nativeflix[15].

Bild 2. "Ska vi prata bïenje (hund)?" Del av Samiskt språkcentrums annons i ungdomstidningen Nuorat.

6. Vilka förutsättningar för språkundervisning som finns

2012 antogs Sametingets utbildningspolitiska handlingsprogram[16]:

> Som urfolk är vi stolta över vårt arv och över att vara en del av en levande samisk kultur. Från förskola till universitet/högskola, utvecklas och stärks den samiska identiteten och känslan av samhörighet även i tider av betydande förändring.
>
> Vårt språk och vår kultur är sammantvinnade och stärker varandra. Därför undervisar vi i och på samiska. Vi lär oss att lyssna, tala, läsa och skriva på samiska. Våra barn och unga fostras i en anda av empati, hänsyn och respekt för våra medmänniskor. Vi tror på vår egen förmåga och tar egna initiativ och eget ansvar.

Forskning gjord på Hawaii[17] visar att innan ett barn börjar säga enkla ord på sitt första språk har det exponerats för språket under i genomsnitt fem timmar per dag under en period av 18 månader. Under de kommande tre åren då barnets språk utvecklas så kommer det att vara omgivet av

[13] http://www.sametinget.se/54516?file_id=1

[14] http://sverigesradio.se/sida/artikel.aspx?programid=2327&artikel=5867023
[15] http://www.nativeflix.com/
[16] http://www.sametinget.se/51857?file_id=1
[17] Greymorning, S. 1997. Going beyond words: The Arapaho immersion program.

meningsfulla situationer, objekt och personer. Det torde inte vara förvånande att det krävs liknande förhållanden och tid för att uppnå ett flytande andra språk.

En undervisning på ett andra språk som bara sker några timmar i veckan under flera år är den svaga språkmodellen och skapar inte nya talare. Erfarenheterna från språkbadsprogram, s k full immersion, på Hawaii visar att det krävs 600-700 timmar för att barn ska uppnå en språknivå som är i nivå med dess ålder. Det skulle under optimala förutsättningar innebära cirka fyra timmar om dagen, fem dagar i veckan i ungefär ett år, för att producera studenter med ett flytande andraspråk[18]. De förutsättningarna finns inte i Sverige idag.

Förskolan

De föräldrar som kan ge sina barn samiska i hemmet som en gåva, är värdefulla[19]. Assimileringspolitiken har bidragit till att de flesta i dagens föräldrageneration inte har erhållit tillräckliga kunskaper i samiska språket. Många av dem vill att deras barn ska lära sig samiska och ser förskolan som en möjlighet. Samiska förskolor/avdelningar får ses som en framgångsrik språkmiljö med bemanning av samisktalande pedagoger och starka utbildningsmodeller. Att målspråket talas i alla situationer har avgörande betydelse för överföringen och utvecklingen av samiskan. Samisk verksamhet kan inte uppnå samma kostnadseffektivitet som ordinarie kommunal verksamhet, eftersom barngrupperna är mindre. Enligt förskolans läroplan ska barnen lära sig svenska och enligt lagen om minoriteter och minoritetsspråk (2009:724) har barnen rätt till förskoleverksamhet där hela eller delar bedrivs på samiska. Fortfarande upplever dock föräldrar att de motarbetas när de vill att samiskspråkiga miljöer skapas på förskolor i kommunal och privat regi.

Hur uppdraget att anordna förskoleverksamhet enligt lagen § 17, hela eller delar av verksamheten på samiska, varierar från förvaltningskommun till förvaltningskommun. Många väljer den lägsta ambitionsnivån:

> Min dotter Lisa började på förskola i Umeå hösten 2014. Vi hade i god tid innan begärt förskola på sydsamiska. Nu är det en sydsamisktalande personal en dag i veckan som deltar i den alltjämt svenskspråkiga verksamheten. Det finns ingen plan för hur de ska jobba med Lisas språkutveckling och jag anser inte att kommunen uppfyller lagens intentioner. Vi har begärt att vår dotter får gå fem veckor/år på sydsamiska förskolan i Snåsa, Norge, om det inte blir bättre här. För- och grundskolenämnden i Umeå meddelade efter ett halvår avslag, bland annat med hänvisning till att det är för lite med bara ett barn som behöver förskola på sydsamiska och att man på sikt försöker rekrytera samisktalande lärare. I slutet av december 2014 överklagade jag det till Förvaltningsrätten. (David Kroik, Lisas pappa, Umeå, i SVT Västerbottensnytt[20])

Revitalisering genom starka utbildningsmodeller

Forskningen visar idag att flerspråkighet är berikande för individen samt medför stimulans, mångfald och kunskapsutveckling inom övriga ämnen. Språket är betydelsefullt för att förstå sin egen kultur och bakgrund samt stärka sin egen identitet och tillhörighet. Det är också tydligt vilka undervisningsmodeller som ger bäst resultat och är framgångsrika för andra hotade urfolksspråk i världen.[21] [22] Dessa behöver implementeras i den svenska skolmodellen. Starka modeller innefattar fullständigt språkbad, det vill säga att all undervisning sker på målspråket. De starka modellerna har hittills varit svåra att använda i Sverige, med tanke på hur skollagstiftningen är skriven. Enligt skolförordningen

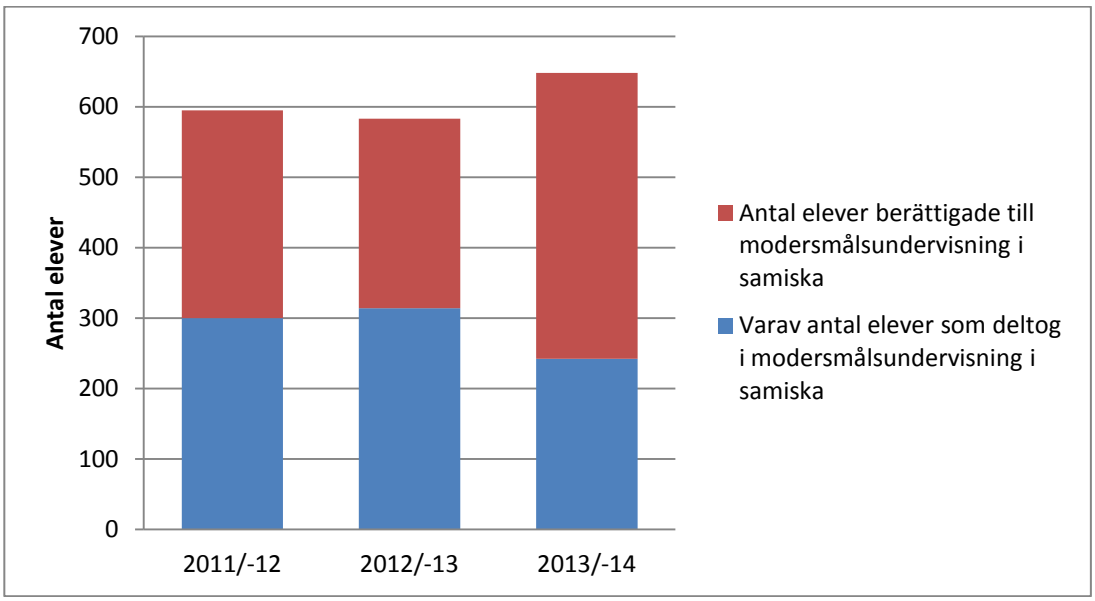
[18] King, Kendall A. 2001. Language Revitalization Processes and Prospects.
[19] Sameskolstyrelsen. 2009. Ge ditt barn en gåva: språkkunskaper ger valfrihet.
[20] http://www.svt.se/nyheter/regionalt/vasterbottensnytt/hemsprak
[21] Reyhner, Jon & Lockard, Louise. 2009. Arizona. Indigenous Language Revitalization Encouragement, Guidance & Lessons Learned
[22] Hoover, Michael L. The Revival of the Mohawk Language in Kahnawake. Department of Educational Psychology and Counselling McGill University Montréal, Québec Canada

(2011:185 kap 9 §§ 12, 13) får undervisning på annat språk än svenska bara ske högst 50 % av tiden och ska fasas ut helt innan årskurs 7. Utan starka utbildningsmodeller utvecklas inte samisk terminologi och talarnas språkfärdighet blir sämre i jämförelse med på majoritetsspråket. Samisk språklig kompetens finns för att hälsa godmorgon, men samiska termer och begrepp för att argumentera och diskutera aktuella händelser i samhället och i Sametingets plenisal saknas.

> I Sverige är det förbjudet att återuppliva samiskan på bästa möjliga sätt. Det menar Mikael Vinka som igår föreläste på ett seminarium på Umeå universitet som handlade om traditionell kunskap och språkrevitalisering. – Rent faktiskt blir det ju i alla fall ett förbud mot de mest effektiva formerna av språkrevitaliseringsmetoder, det vill säga full immersion, som använts mycket framgångsrikt på många håll i världen, säger Mikael Vinka som är universitetslektor i samiska vid Umeå universitet. (Sveriges Radio Sameradion 12 november 2012[23])

Att uppnå tvåspråkighet i samiska och svenska genom den svaga utbildningsmodell som är vanligast i Sverige idag är en utmaning, om det alls är möjligt. En rad åtgärder har tagits i syfte att stärka de samiska språken genom lagen om nationella minoriteter och minoritetsspråk. Avskaffandet av kravet på grundläggande kunskaper i språket för att samiska elever ska få modersmålsundervisning är ett exempel som träder i kraft 1 juli 2015. Minoritetsspråklagen har bidragit till att samiskan fått en nytändning i det samiska samhället men detta är inte tillräckligt och kommer inte att vara tillräckligt förrän utbildningssystemet är det kraftfulla verktyg för samisk revitalisering och språkutveckling som det borde vara.

Att uppnå tvåspråkighet i samiska och svenska genom den svaga utbildningsmodell som är vanligast i Sverige idag är en utmaning, om det alls är möjligt.

Figur 3. Det totala antalet elever berättigade till modersmålsundervisning (=staplarnas totala höjd i figuren) i samiska har ökat till 648 läsåret 2013/14 enligt Skolverkets statistik. Men antalet elever som deltog i modersmålsundervisningen har minskat och var endast 272.

[23] http://sverigesradio.se/sida/artikel.aspx?programid=2327&artikel=6016062

	Antal elever berättigade till moders-målsunder-visning i samiska 2011/12	Antal elever som deltog i modersmåls-undervisning i samiska 2011/12	Antal elever berättigade till moders-målsunder-visning i samiska 2012/13	Antal elever som deltog i modersmåls-undervisning i samiska 2012/13	Antal elever berättigade till moders-målsunder-visning i samiska 2013/14	Antal elever som deltog i modersmåls-undervisning i samiska 2013/14
Nordsamiska	179	116	117	71	179	85
Lulesamiska	44	10	24	15	24	11
Pitesamiska	-	-	-	-	5	0
Umesamiska	-	-	-	-	26	8
Sydsamiska	115	79	166	97	214	106
Samiska	257	95	276	131	200	62
Totalt	**595**	**300**	**583**	**314**	**648**	**272**

Tabell 1. Antal elever som varit berättigade till/deltagit i modersmålsundervisning i samiska 2011-2013/14

Utbildningssystemet har ett särskilt ansvar för utvecklingen av samiska språk. Årets siffror visar en ökning av antalet berättigande elever men endast 272 elever har deltagit i modersmålsundervisning i samiska. Det är en nedslående och oroväckande siffra. De vanligaste orsakerna till utebliven undervisning kan vara brist på samiska pedagoger, läraren erbjuds för få undervisningstimmar och brist på engagemang från huvudmannen (skolan).

Sameskolstyrelsen

Sameskolstyrelsen är den myndighet och organisation som besitter den största kompetensen och möjligheten att revitalisera de samiska språken. Myndigheten genomförde våren 2014 en fyradagarsutbildning inom språkutveckling och språkbadsmetodik. Den var ett samarbete med Sámi allaskuvla (Samiska högskolan) i Norge och Samiskt språkcentrum. Personal från Sameskolstyrelsen samt personal från förvaltningskommunerna deltog i kursen, för vilken man också kunde få högskolepoäng.

Språkbadsläger för alla barn i årskurs 5 inom Sameskolstyrelsens verksamhetsområde har genomförts på nord-, lule- och sydsamiska. Sameskolstyrelsens pedagoger har deltagit på en studie-resa till Skottland för fördjupning i språkinlärningsmodellen Ulpan-modellen. Den används med framgång i Wales och är ursprungligen från Israel. Sameskolstyrelsen avser att fortsätta med språkbadsläger samt undersöka om Ulpan-metodiken kan förstärka samiskans revitalisering.

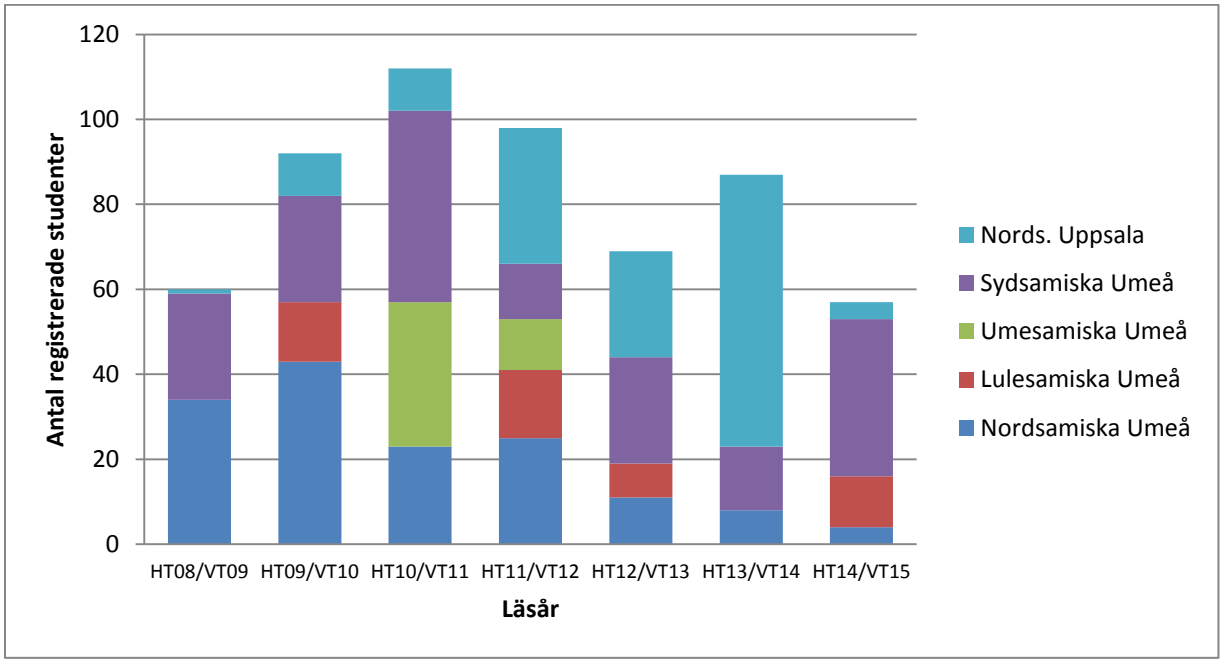
Giella, samiska förskolan i Jokkmokk, har under 2014 färdigställt en föräldrafolder med ord och fraser på nord-, lule- och sydsamiska. Foldern har också kompletterats med tecken. På många av Sameskol-styrelsens förskolor används tecken som dagligt komplement i samtal med alla barn.

Samiska på universitet

I föregående lägesrapport (2103) redovisades antal samiska språkstuderande på A- och B-nivå. I årets lägesrapport visar vi även studenter som studerat samiska på C- och D-nivå. För perioden 2004-2014 redovisar Umeå universitet att 21 studenter har slutfört C- och D-kurs och att 11 studenter har genomfört en språkrevitaliseringskurs. Uppsala universitet redovisar 18 personer på C- och D-nivå.

	Umeå universitet	Uppsala universitet
Nybörjarkurser		
Sydsamiska (ht 2014)	30	0
Lulesamiska (ht 2014)	10	0
B-kurs		
Sydsamiska (ht 2014)	7	0
Lulesamiska (ht 2014)	2	0
Nordsamiska (ht 2014)	4	4
C-kurs (ht 2013)	5	1
C-kurs (ht 2014)	0	5
D-kurs		1
Komparativ samisk grammatik	1	0
Samisk fonologi	2	0

Tabell 2. Antal studenter vid Umeå och Uppsala universitet 2014.

Figur 4. Antal universitetsstudenter i samiska 2008-2015. Antalet studenter (förstagångsregistrerade) på grundkurser upp t.o.m. B-nivå vid Umeå och Uppsala universitet.

Umeå universitets ämneslärarutbildning 4-9 och gymnasiet

Universitetskanslersämbetet har beslutat att Umeå universitet som enda lärosäte i Sverige ska få utfärda ämneslärarexamen i samiska. Utbildning i nordsamiska planeras hösten 2015 med inriktning mot gymnasieskolan och grundskolans årskurs 7-9, vilket också ger behörighet att undervisa i årskurs 4-6. Samiskt språkcentrum ser positivt på den planerade åtgärden men vill poängtera att det finns

ännu större behov av en klasslärarutbildning för de lägre årskurserna, 1-7, än en ämneslärarutbildning för gymnasiet och årskurs 7-9. Ju tidigare insatserna görs, desto starkare språk får eleverna. Fler argument för klasslärarutbildning 1-7 är:

- De färdigutbildade lärarna skulle ha fler naturliga arbetsarenor, till exempel sameskolorna.
- Det finns inte samisk integrering för elever i årskurs 7-9 i så stor utsträckning.
- Utbildningen behöver ge legitimation att undervisa inom ramen för modersmål, samiska, moderna språk eller andra former.

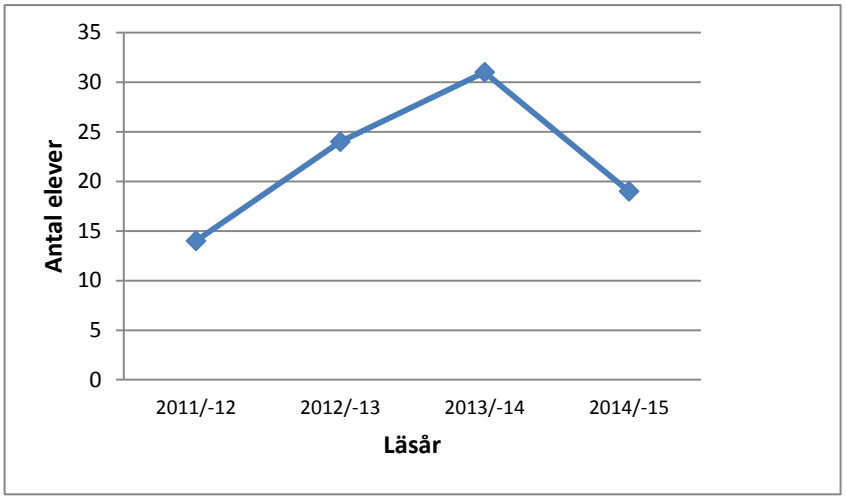
Utökad utbildningssatsning för lärare i samiska

Regeringen har gett Skolverket i uppdrag att förstärka tillgången på lärare i nationella minoritetsspråk. Satsningen syftar till att trygga tillgången på lärare på kort sikt. Hösten 2014 började utbildningen vid Umeå universitet, den genomförs på deltid och distans, med individuell studietakt och pågår till 2017. Skolverket har fått i tilläggsuppdrag att ta emot fler intresseanmälningar även under 2015.

Kommuner anmäler intresserade till utbildningen, som riktar sig till de personer som arbetar som modersmålslärare. Flera studenter har lärarexamen men har inte studerat samiska och den gruppen kan ingå i de nuvarande samiska kurserna. Under detta år har nio studenter börjat utbildningen, de flesta från sydsamiskt språkområde.

Distans-/fjärrundervisning

Regeringen föreslår i proposition "2014/15:44 Möjligheter till fjärrundervisning" nya bestämmelser för fjärrundervisning, att en definition av fjärrundervisning införs i skollagen och att fjärrundervisning endast bör få genomföras om det inte finns någon legitimerad och behörig lärare att tillgå inom skolenheten eller när elevunderlaget är otillräckligt. Beslut om ändringarna i skollagen har ännu inte tagits av riksdagen. De föreslås träda i kraft den 1 juli 2015.

Figur 5. Antalet elever på svensk sida som får undervisning via Norge och Gaske-Nøørjen Saemienskovle. Eleverna finns både i grundskolan och i gymnasiet. Läsåret 2011/12: 14 elever, 2012/13: 24 elever, 2013/14: 31 elever och 2014/15: 19 elever.

Bidrag till korttidsstudier

Sametinget administrerar bidraget för vissa studier i samiska (alfabetisering). Föreskrifter för korttidsstudiebidrag (STFS 2008:1) är fastställda av Sametinget. Föreskrifterna utgår från Förordning (2007:1 347) om statsbidrag vid vissa studier i samiska. Syftet med korttidsstudiestödet är att främja det samiska språket så att samer som inte har fått möjlighet att lära sig att läsa och skriva på samiska får tillfälle att göra det.

> Det har varit positivt att träffas genom kursen och jag har haft möjlighet att tillsammans med andra språkintresserade delta på ett lättsamt sätt och kunnat göra övningar tillsammans. (Ulrika Skogsfeldt, deltagare i lulesamisk korttidsstudiekurs, Stockholm)

Skolinspektionen

Skolinspektionen har på regeringens uppdrag följt upp och redovisat sin egen verksamhet utifrån det minoritetspolitiska målet[24]. Skolinspektionen skriver att särskilt två av minoritetsspråklagens paragrafer berör myndighetens verksamhet. 4 § om barns utveckling och kulturell identitet samt 17 § om förskoleverksamhet. Skolinspektionen skriver:

> Skolinspektionen granskar i sin regelbundna tillsyn rätten till modersmålsundervisning och modersmålsstöd. Detta görs generellt för alla språk även om rättigheterna är starkare för elever med minoritetsspråk. Generellt visar regelbunden tillsyn att det ofta brister i rätten till modersmålsundervisning och modersmålsstöd. Det är ett av de bristområden som Skolinspektionen oftast kritiserar.

I Arvidsjaur får förskolebarn med annat modersmål än svenska inte tillräckligt mycket stöd att använda det i förskolan. Det menar Skolinspektionen i en rapport, och Mariann Lörstrand i samiska föräldranätverket håller med:

> - De barn som finns på förskoleverksamhet, de utvecklas inte i sitt modersmål. Det kräver ju faktiskt personal som kan kommunicera fullt ut på de modersmål som efterfrågas, säger Mariann Lörstrand (Sveriges Radio Sameradion 21 november 2014).[25]

Skolinspektionen uppfattar att myndighetens granskningar "har haft effekt på ett konkret sätt" eftersom skolorna kommit till rätta med bristande tillgång på modersmålsundervisning.

Skolverket

Skolverket redovisar sitt uppdrag från regeringen att följa upp och analysera verksamheten utifrån minoritetspolitikens mål. Skolverket skriver:

> Skolverket ska som myndighet arbeta för att de minoritetspolitiska målen på utbildningens område ska för verkligas. Myndigheten uppfattar minoritetspolitiken som att ett minoritetsperspektiv ska anläggas på hela verksamheten. Det innebär inte endast att arbete med direkt anknytning till nationella minoriteter ska ta hänsyn till de minoritetspolitiska målen, utan att all verksamhet ska beakta ett minoritetsperspektiv, som en del av de mänskliga rättigheterna.

I september beslutade regeringen att ge Skolverket i tilläggsuppdrag att förstärka tillgången på lärare i minoritetsspråk. Myndigheten jobbar också med att utveckla nya kursplaner i modersmål för elever utan grundläggande kunskaper, eftersom lagen ändras 1 juli 2015 så att också barn utan grund-kunskaper har rätt att få modersmålsundervisning i nationella minoritetsspråk. I Skolverkets uppdrag ingår att producera läromedel.

Skolverket tog under 2014 fram en film som ger exempel på hur lärare i olika ämnen kan undervisa ur ett samiskt perspektiv. Skolverket samarbetade under året med Sameskolstyrelsen och Uppsala

[24] Skolinspektionens dokument har tillsammans med andra myndigheters redovisningar av arbetet med minoritetspolitiska målen dnr 2014:1652 hos Sametinget
[25] http://sverigesradio.se/sida/artikel.aspx?programid=2327&artikel=6024383

universitet för att ta fram stöd för lärare för bedömning av skrivande och berättande text i årskurs sex i ämnet samiska. Tillsammans med kollegor i Norge och Finland arbetar tjänstemännen även med att kartlägga läromedelssituationen för undervisning i samiska.

Stipendier för högre utbildning och forskning, utblick Norge

I Sverige saknas samisktalande inom utbildning, vård, omsorg och andra viktiga områden. Det är därför nödvändigt att rekrytera samer till studier i samiska för att ytterligare revitalisera eller komplettera sitt språk. Sametinget har vid ett flertal tillfällen framfört önskemål om inrättande av stipendier/studiestöd för att motivera till ökade samiska språkstudier på högskolenivå alternativt att studielån avskrivs efter avklarade högskolepoäng i samiska[26]. Inom Sametinget saknas i dagsläget ekonomiska förutsättningar för denna åtgärd. En stipendieordning liknande den i Norge skulle vara ett bra redskap att främja samiska språken. För att möjliggöra detta i Sverige behöver förutsättningar skapas och resurser tillföras, syftet med denna stipendieordning skulle vara att öka användning av samiska språken i det offentliga välfärdssamhället.

Sámediggi (Sametinget) i Norge har sedan länge tillämpat stipendieutdelning för högre utbildning och forskning. I Sámediggis budget 2014[27] kan man läsa att antalet elever i gymnasiet som läser samiska ökar, att stipendierna motiverar elever att välja samiska och att Sámediggi är nöjd med denna utveckling och ökar därför anslagen för stipendier. Sámediggi delar ut stipendier för högre utbildning (2 850 000 kr år 2014) till studenter i Norge som studerar samiska, studier får också bedrivas inom Norden. Stipendiet går att söka för 10-30 studiepoäng per termin. Stipendiaten skall avlägga examen under samma termin som stipendiet är utdelat för. I vissa fylken (län) i Norge prioriteras samiska språkstudier genom att tillsammans med kommuner erbjuda stipendier som ersätter lönen för lärare som under ett år studerar samiska. Detta gäller för studier för alla samiska varieteter. Det planeras även en kartläggning av syd- och lulesamiska lärare för att se vilka behov som finns och planer för en premieutdelning till masterutbildning i lulesamiska pågår.

Dessa prioriterade utbildningssatsningar och åtgärder i Norge bidrar till att öka lärartillgången. Norges modell innebär också en betydligt kortare samisk språkutbildningstid än den satsning som nu görs i Sverige i syfte att trygga lärartillgången på kort sikt. Ett alternativ till att stärka blivande lärares språkkompetens skulle kunna ske under utbildningstid genom stipendieordning för studier i samiska.

7. Språkets status och i vilken grad språket har lagligt skydd

FN:s urfolksvärldskonferens

I slutdokumentet[28] från FN:s Världskonferens om urfolk[29], som hölls i New York i september 2014, nämns språk i två av 40 punkter. I konferensen deltog delegater från hela Sápmi, bland annat från svenska Sametinget. Generalförsamlingen har antagit slutdokumentet som bland annat innehåller detta:

> 14. Vi förbinder oss att främja varje urfolksbarns rätt, att tillsammans med medlemmar av sin grupp kunna bejaka sin egen kultur, bekänna sig till och utöva sin egen religion eller använda sitt eget språk.
>
> 15. Vi stödjer urfolksungdomars egenmakt och kapacitetsuppbyggnad, inklusive deras fulla och verkliga deltagande i beslutsprocesser i frågor som berör dem. Vi förbinder oss att, i samråd med urfolken, utveckla strategier, program och möjligheter, där det är relevant, som syftar till välbefinnande hos urfolkens ungdomar, särskilt vad gäller hälsa, utbildning, sysselsättning och

[26] Samisk utbildningspolitiskt program, Sametingets plenum 2012-20-23-26, § 47
[27] http://www.sametinget.no/Dokumenter
[28] http://www.sametinget.se/80597
[29] http://www.sametinget.se/74859

> överföring av traditionella kunskaper, språk och metoder, och att vidta åtgärder för att främja medvetenhet och förståelse för deras rättigheter.

I slutdokumentet förbinder sig också länderna i FN:s generalförsamling att säkerställa lika tillgång till högkvalitativ utbildning som erkänner urfolkens kulturella mångfald och förbättrar deras välbefinnande (punkt 11).

Ortnamn på samiska

Vägskyltar och andra skyltar synliggör språket och medför att statusen höjs, samtidigt som skyltar har en viktig funktion i revitaliseringsarbetet. "Syns man inte så finns man inte" och samiska språken finns och utvecklas. Enligt Lantmäteriets förteckning finns 3 395 registrerade ortnamn på nordsamiska, 6 157 på lulesamiska, 3 463 på umesamiska och 2 904 på sydsamiska. Med ortnamn menar Lantmäteriet bebyggelse- och naturnamn, som sjöar, vattendrag och platser i naturen.

Sametingets språknämnd

Språknämnden med mandattid 2013-2017 arbetar med att utforma ett språkpolitiskt handlingsprogram och se över språkmålen. Sametingets språknämnd har uppmanat fler kommuner med samiska invånare att överväga möjligheten att frivilligt ansluta sig till det samiska förvaltningsområdet för att revitalisera och synliggöra samisk språkanvändning. De kommuner som erhållit en uppmaning är Luleå, Piteå, Älvsbyn, Skellefteå, Vindeln, Örnsköldsvik, Sundsvall, Stockholm, Göteborg, Malmö. Av dem har Sundsvalls kommun kommit längst i beslutsprocessen att ansöka om att bli samisk förvaltningskommun.

Riksdagsseminarium, Stockholm

Samiskt språkcentrum har tillsammans med Språknämnden arrangerat ett frukostseminarium i riksdagshuset, Stockholm. Syftet med seminariet var att belysa utmaningar och framgångar utifrån revitalisering och samiska språket i skolan och förskolan. En direkt följd av seminariet var att en riksdagsledamot ställde en skriftlig fråga till utbildningsministern. Seminariet kompletterades med en debattartikel kring samiska språkens revitalisering genom förskola och skola.

> Jag skulle önska att språket inte tvingades följa landgränsen. Det sydsamiska barnprogrammet Laara & Leisa på norsk sida till exempel, det är ju jättesynd att vi inte kan se det för att vi bor på svensk sida. Jag har också försökt få pengar för att mina och andras barn här ska få vara på internat ibland på förskolan i Snåsa, men kommunen tycker det blir för dyrt. Det är bara 14 mil och en gång när vi var där hörde jag min 4-åriga dotter säga till ett annat barn: "Åh jaha, din pappa är borta. Det är min också."* Det är så positivt för samebarn att få träffa andra och känna att de inte är ensamma om sina erfarenheter. Min son var på språkbad i Dearna (Tärnaby) en vecka i oktober 2014 och det var mycket positivt, bra att det var på skoltid, en Aajja** tog ut barnen och visade och berättade. De fick också undervisning i jojk och slöjd på sydsamiska. (Doris Rensberg, trebarnsmamma i Frostviken, Strömsunds kommun, som var med på Språkcentrums frukostseminarium i riksdagen)
>
> ** Papporna arbetar inom renskötseln och flyttar med sina renar till vinter- och sommarbetesland. **Aajja är en äldre man morfar/farfar, personer ur äldre generationer som har en viktig roll vid kunskapsöverföring.*

Diskrimineringsombudsmannens uppdrag om diskriminering

I Diskrimineringsombudsmannens verksamhet ingår att prioritera arbetet för judars, romers, samers, sverigefinnars och tornedalingars lika rättigheter och möjligheter. Inom ramen för detta drivs sedan 2013 ett projekt med projektnamnet "Diskriminering av samer som urfolk". Projektets övergripande målsättning är att utveckla kunskapen om vilka uttryck diskriminering mot samer tar sig och på vilka sätt den kan motverkas samt hur samers lika rättigheter och möjligheter kan säkerställas.

8. Hur gruppens egna attityder är till det egna språket

Samiskt språkcentrum har i flera års lägesrapporter poängterat att utgivning av litteratur på samiska varit närmast obefintlig på svensk sida av Sápmi. Nu ser vi en liten ljusning i och med att ett litteraturprojekt, Samisk författarskola, genomförts som främjar nya samiska författare och litteratur på samiska.

Vi ser en fortsatt positiv trend vad gäller attityder gentemot de samiska språken. Många i den äldre generationen tar stort ansvar vad gäller språköverföringen och deltagandet i Samiskt språkcentrums arrangemang är stort, inte bara från professionella språkarbetare, också från den samiska allmänheten. Under till exempel Sápmi Pride i Giron/Kiruna i oktober var språkworkshop en punkt på programmet. Där framkom att det saknas ett forum för hbtq-relaterade mötesplatser och språk.

Från att ha varit osynliggjort så lyfts språket fram. Det finns en vilja att göra ännu mer, men som vi tidigare har påpekat så saknas resurser, kompetent personal och sist men inte minst ekonomiska förutsättningar. På grund av den politik som tidigare förts så har de äldre samerna bristande kunskaper i att skriva och läsa på samiska.

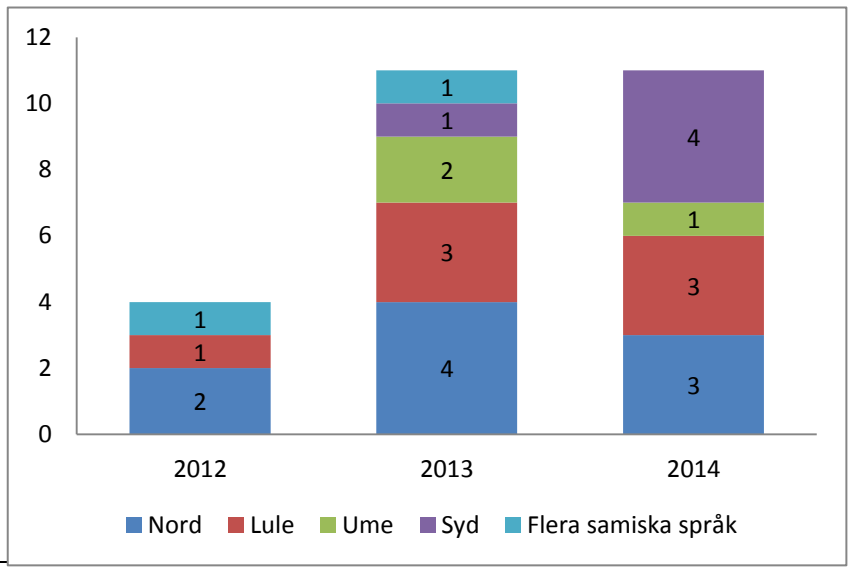
Musik

Om det framställs lite samisk litteratur i Sverige så bubblar och sjuder det desto mer inom den samiska musikvärlden. Den sydsamiska artisten Jon Henrik Fjällgren vann Talang 2014 och blev ett YouTube-fenomen. Det skrevs om honom till och med i USA.

Det positiva med Jon Henrik Fjällgren och andra artister är att deras framgångar ökar acceptansen att vara same och indirekt främjas även revitaliseringen av de samiska språken.

Jon-Henrik Fjällgrens stjärnstatus betyder mycket…

Det är många som håller på med musik, men det är ett stort steg att ge ut musik på cd eller digitalt. De flesta ger ju ut själva med stöd från Sametinget. Jag har hört från ume- och sydsamer att nya artister och låtar tydligt stärker gruppen. Barnen blir medvetna om att samer kan göra musik och annat på sitt eget språk. På nordsamiska kommer det sedan länge ut mycket mer, både på norsk och på finsk sida, så för dem var det nog häftigt när Áillohaš (Nils-Aslak Valkeapää) och Mari Boine kom för flera decennier sedan. Jag tror också att Jon-Henrik Fjällgrens stjärnstatus betyder mycket för samer, att det väcker stolthet att många icke-samer uppskattar det samiska. (Marica Blind, musikjournalist Sveriges Radio, Sameradion, musikrecensent i Samefolket och driver sedan 2008 Bloggen *Hálgu - sounds of Sápmi*[30])

Figur 6. Antal album med låtar på samiska (låtar med jojk eller sång på något av de samiska språken).

[30] blog.halgu.se/

Film

Urfolksfilmfestivalen *Dellie Maa* arrangerades för andra gången i december 2014 i Tärnaby och Umeå. Festivalen visar samiska och andra urfolksfilmer. Under festivalen visades även en konst- och konsthantverksutställning, *Vaapsten bïjre,* som en del i Umeå2014-projektet *River Stories*. *Dellie Maa* är en viktig festival där besökarna får ta del av samiska och andra urfolks berättelser. Det stärker identiteten och väcker människors nyfikenhet och lust.

Till *Dellie Maa* i Tärnaby såldes 160 biljetter, motsvarande mer än en tiondel av Tärna församlings befolkning. Många gäster kom från norsk sida. Vid *Dellie Maa* i Umeå deltog samiska regissörer samt företrädare för *Internašunála Sámi Filbmainstituhtta* (International Sámi Film Institute), Svenska filminstitutet och Toronto-filmfestivalen imagineNATIVE i ett panelsamtal med rubriken ”Sámi copyright?”, om vem och hur filmer om samer och samiska frågor produceras.

Litteratur

Samernas Utbildningscentrum har under 2014 bedrivit ett litteratur- och språkprojekt, Samisk författarskola. Syftet med projektet har varit att deltagarna ska skriva ett skönlitterärt manus på sin samiska språkvarietet. Projektet har genomförts med nio deltagare i projektet, åtta av dem har färdiga manus, på nord-, lule-, och sydsamiska. Ett resultat av projektet är att föreningen *Bágo čalliid searvi* (Skribent- och författarförening) etablerats med målet att främja samiskt skriftspråk, författarskap och utveckla samisk litteratur. Under studieåret har också ett samiskt bokförlag bildats. Skribenterna hade boksläpp för antologin “Mån lav synonyma” (Jag är synonym) på Jokkmokks vintermarknad i februari 2015.

Bild 3. Kulturminister Alice Bah Kuhnke uppmuntrar skribenterna vid boksläppet i Jokkmokk den 5 februari 2015.

Umeå Kulturhuvudstad 2014

Det var mycket tack vare det samiska innehållet i ansökan om att bli Europas kulturhuvudstad som Umeå fick titeln. Många samiska kulturarbetare medverkade under året på scen, i seminarier och i det offentliga samtalet.

> ”Du säger att jag tar upp landets halva yta.
> Att om du ger mig rätt så kommer blod att flyta.

> Men du behöver inte ge mig någon fucking rätt.
> Rätten är redan min, sen dag nummer ett.”
>
> (Artisten Sofia Jannok vid invigningen av *Gijrradálvvie* - Uppvaknandets årstid under Kulturhuvudstadsåret i Umeå 2014 och i P1 Kulturdokumentären[31])

Kulturrådets rapport

Kulturrådet[32] redovisar liksom skolmyndigheter hur man har jobbat med det minoritetspolitiska målet. Av tolv ansökningar om stöd till planerad utgivning av nationella minoriteters litteratur för 2014 beviljades sju. Dit hörde inte en enda ansökan om stöd till samisk litteratur. Kulturrådet skriver:

> Kommentar: Kulturrådet kan alltjämt konstatera att behovet av professionella utgivare av litteratur på nationella minoritetsspråk är stort, särskilt vad gäller litteratur för barn och unga. Det är av stor vikt att den litteratur som tidigare getts ut också når ut till berörda målgrupper.

Under 2014 beviljade Kulturrådet efterhandsstöd till boken ”Queering Sápmi” utgiven på nordsamiska samt svenska. Sex (av åtta) ansökningar beviljades projektstöd till samisk kultur. De fick 390 000 kronor, en knapp tredjedel av det sökta beloppet 1 213 593 kronor. Kulturrådet skriver:

> Kommentar: Kulturrådet kan konstatera att efterfrågan av medel är fortsatt stor. - - - Som tidigare påpekats verkar det många gånger vara svårt för bidragssökande att erhålla lokal och regional medfinansiering för nationella minoriteters kulturprojekt, något som i princip är en förutsättning för alla konst- och kulturverksamhet som idag önskar erhålla statligt stöd.

Sáminuorra

I vårt långsiktiga arbete med den samiska ungdomsorganisationen Sáminuorra ingår deltagande på deras årsmöte. De unga på årsmötet ger en bra bild av hur det språkliga nuläget ser ut bland ungdomar i Sápmi: stor variation i språkfärdigheter och flera samiska språk. Under Språkcentrums workshop har vi antagit utmaningen att alla deltagare ska känna sig inkluderade och också bli peppade utifrån sina egna förutsättningar. Språkcentrum upplever att vi når mycket större effekt när vi håller workshops på samiska, även om flera deltagare har väldigt begränsade eller inga språkkunskaper. Det finns en hunger bland ungdomarna att höra samiska språken. Under Sáminuorras årsmöte 2014 fick vi återkopplingen att de samiska språken hörs så sällan och att det är skönt att bara få höra språket utan att för den skull behöva förstå allting. Under själva årsmötet såg vi en ökad användning av de samiska språken.

Språkcentrum arrangerade i februari en utbildningshelg i Nikkaluokta där syftet var att öka användandet av de samiska språken i Sáminuorras styrelse och hos andra språkintresserade medlemmar, samt öka deras kunskap om revitalisering och processer relaterade till det.

Samiska vägvisare har varit en framgångsrik metod som Norges dåvarande kommunal- och regionalminister Erna Solberg presenterade för tio år sedan. Nu är hon statsminister och höll i tioårsjubileet hösten 2014. De samiska vägvisarnas huvuduppgift är att informera och sprida kunskap om samer. Denna insats kan ses som en komplettering till skolornas undervisning, där lärande om det samiska ofta brister eller saknas. För vägvisare på svensk sida skulle Sáminuorra och Sametingets ungdomsråd vara naturliga organisatörer. Samiskt språkcentrum har i möte med samiska ungdomar erfarit att de många gånger upplever en stor okunskap om samer och att de själva ofta måste informera klassen. En del av dem upplever att de tvingas leva ett dubbelliv som svensk i skolan och så

[31] P1 Kulturdokumentären “Umeå 2014 - en samisk språngbräda?”
http://sverigesradio.se/sida/avsnitt/347327?programid=4384
[32] Inkom till Sametinget i december, dnr 2014:1652

får de vara samer när de är hemma. Det är oroväckande att omgivningens okunskap gör att många ungdomar väljer att osynliggöra sin samiska identitet.

Samisk konfirmation, Burträsk

Den samiska konfirmationen är ett av de största samiska arrangemangen under året. Bland samer är konfirmationen viktig och släkt och vänner reser hundratals mil för att vara med. Sáminuorra har sedan konfirmationslägrens början bistått med ledare med samisk språk- och kulturkompetens. Ungdomsledarna från Sáminuorra är viktiga förebilder för konfirmanderna. Det är inte alltid det finns samisktalande ledare för samtliga varieteter och i år bistod Samisk språkcentrum med språkresurs för att förstärka ett av de samiska språken.

Även om man som ledare eller personal inte kan samiska är det viktigt med en positiv attityd till samiska och att språket synliggörs och används. Språkcentrum hade under lägret en föreläsning om samiskans betydelse. Under efterföljande workshop framkom tankar och idéer om vad man kan göra för att prata mera samiska under lägret:

- Sjunga och leka på samiska
- Skriva post-it lappar
- Sång och filmkväll
- Språklektioner i respektive samiskt språk
- Alla ledare pratar mer samiska och alla olika dialekter
- Mera texter på samiska
- Prata mer samiska och med de som inte förstår får man ta det på svenska

Men också:

- Lättare att prata svenska så förstår alla, för då slipper man förklara vad man säger

9. Vilket språkmaterial det finns för språket

Det har skett små förändringar när det gäller material för de samiska språken sedan 2013 års lägesrapport. Det fortsätter att vara stor brist på läromedel, skönlitteratur och facklitteratur. Den största delen av litteratur är producerad på norsk sida av Sápmi.

Det finns ett behov av vidareutbildning för översättare i samiska. Det framkom under Samiskt språkcentrums konferens med målgruppen översättare i sydsamiska och lulesamiska.

I och med att språken sällan naturligt tar plats i ett sammanhang utanför hemmet eller institutioner är det viktigt med riktade mötesplatser för att just vidareutbilda och utveckla de talare och användare som redan har språket. I det arbetet räcker inte Samiskt språkcentrums resurser till. Vi ser det som angeläget att det etableras fler språkcentrum.

Sámi Giellagáldu, gemensamt forsknings- och resurscenter för samiska

Samiskt parlamentariskt råds språkprojekt *Giellagáldu* var ett gemensamt nordiskt samarbete kring språkfrågor. Språkkonsulenterna arbetade bland annat med terminologi, språknormering, språkutveckling och språkvård. Projektet avslutades den 30 juni 2014, då projektmedlen tog slut. Någon ny fast finansiering finns ännu inte trots ett stort behov av ett samnordiskt samarbete kring samiska språkfrågor. För samiska språkens gemensamma utveckling och normering har samarbete över gränserna stor betydelse. En viktig metod för revitalisering av ett hotat språk är att utöka språkdomäner, att göra språken gångbara i alla domäner och alla situationer så att individer kan välja vilket språk man ska använda. För att lyckas krävs terminologi för t ex ny teknik och moderna företeelser. Att detta arbete sker på övergripande nivå blir en styrka och en förutsättning att språktermerna kan användas i alla sammanhang och av alla språkanvändare i Sápmi.

Sametingets språkparlör

För att stimulera till ökad användning av de samiska språken samt underlätta språkanvändningen har Samiskt språkcentrum börjat framställa en parlör, en mindre ordbok med fraser för olika vardagliga situationer på syd-, lule- och nordsamiska. Parlörens målgrupp är föräldrar, omsorgspersonal samt övriga intresserade. Materialet kommer att fungera som en första ingång till de samiska språken.

Slutord

Det tar tid att ändra vanor. Språket var mycket mer levande i vår vardag för 100 år sedan, i hela Sápmi. Att välja bort att tala samiskan behövde inte betyda att språket blev försvagat eftersom det fanns äldre som ännu behärskade språket och talade det. Det gjorde inte så mycket om en eller två slutade att tala.

Situationen idag är mycket annorlunda och kritisk. För varje person som istället för att tala samiska väljer att tala svenska innebär det att de samiska språken försvagas. Just detta är den största utmaningen i arbetet med revitalisering, att få språkägarna att välja de samiska språken varje gång det finns en möjlighet.

Kanske kan det uppfattas att man är jobbig, en språkaktivist, när man kräver att talsituationer skapas där de annars saknas. Däri ligger det samiska folkets största utmaning, att återerövra den plats för språket som det tidigare självklart hade. En utmaning är också att få alla att förstå att ansvaret är vårt gemensamma, också det svenska samhällets.

Satsningen som har gjorts på samhällsnivå med lagen (2009:724) om nationella minoriteter och minoritetsspråk är positiv, men de stora svårigheterna är att inkludera familje- och individnivån. Om man ska lära sig att tala ett språk och tala om känslor på individnivå så behöver man en annan domän än § 17 förskolan och § 18 äldreomsorgen. Satsningar för att vägleda familjer i hur de i sin egen vardag kan komma igång med sitt samiska språk är en utmaning. Inom varje familj behövs en egen motor för att den naturliga samiska överföringen ska bli framgångsrik.

